

سلسله دروس تفسیر قرآن کریم (۳)

سیاست در قرآن (۱)

تفسیر آیات سیاسی قرآن

تألیف:

آیت الله سید احمد علم الهدی

فهرست مطالب

۱۷	سخن مؤلف
۲۱	پیشگفتار
۲۲	تفاوت آیات سیاسی قرآن با آیات اجتماعی آن
۲۳	اندیشه سیاسی اسلام در قرآن

۲۷	بخش اول: حکومت و دولت اثر منظر قرآن
۲۹	مقدمه: تعریف دولت

۳۳	فصل اول: قدرت، سلطه و حاکمیت مشروع در بیان قرآن
۳۵	۱. واژه «حُکْم»
۳۵	معنای «حُکْم»
۳۵	«حُکْم در قرآن»
۳۶	- اختصاص حُکْم به خداوند
۳۷	۲. واژه «مُلْک»
۳۷	معنای «مُلْک»
۳۷	«مُلْک» در قرآن
۳۷	- انحصار «مُلْک» و حکومت در خداوند

۳. واژه «امر» ۴۰
- معنای «امر» ۴۰
- «امر» در قرآن ۴۰
- اختصاص امر به خداوند ۴۰
۴. واژه «ولی» ۴۲
- معنای «ولی» ۴۲
- «ولی» در قرآن ۴۳
- یک: انحصار ولایت مطلق در خدا ۴۳
- دو: ولایت خدا و رسول ﷺ و اهل بیت علیهم السلام ۴۵
۵. واژه «حق» ۴۸
- معنای «حق» ۴۸
- «حق» در قرآن ۴۸
- حق بودن خداوند ۴۹
۶. واژه «احاطه» ۵۰
- معنای «احاطه» ۵۰
- «احاطه» در قرآن ۵۱
- احاطه خداوند بر همگان ۵۱
۷. واژه «غلبه» ۵۱
- معنای «غلبه» ۵۱
- «غلبه» در قرآن ۵۲
- خداوند تنها غالب ۵۳
۸. واژه «عزت» ۵۴
- معنای «عزت» ۵۴
- «عزت» در قرآن ۵۴
- یک: انحصار عزت در خداوند ۵۴

۵۵	دو. عزت از آن خدا و رسول و مؤمنان
۵۶	معنای جمهوری اسلامی
۵۶	تکلیف مردم نسبت به قبول حاکمیت الله

فصل دوم: فرمان بری و اطاعت مشروع در بیان قرآن

۶۱	۱. واژه «ایمان»
۶۱	معنای ایمان
۶۲	«ایمان» در قرآن
۶۳	یک. ایمان به خدا و حاکمیت او
۶۳	دو. پذیرش حاکمیت خدا شرط ایمان
۶۵	تکلیف بودن پذیرش لوازم ایمان نه خود ایمان
۶۵	حاکمیت الله در عصر غیبت امام معصوم (ع)
۶۷	۲. واژه «عبد»
۶۷	معنای عبد
۶۸	«عبد» و «عبودیت» در قرآن
۶۹	عبادت خدا استراتژی نظام توحید
۷۰	عبادت خداوند محور تشکیل امت
۷۲	۳. واژه «اطاعت»
۷۲	معنای اطاعت
۷۳	«اطاعت» در قرآن
۷۴	یک. اطاعت از انبیاء الهی (ع) اطاعت از خدا
۷۵	دو. اطاعت از خدا، رسول و اولوا الامر
۷۸	فطری بودن دین و امر به مخالف فطرت
۸۰	سه. تبیین ماهیت اطاعت و نهی از عدم اطاعت
۸۲	اطاعت با اکراه زمینه ایجاد نفاق

۴. واژه «تبعیت» ۸۴
- معنای تبعیت ۸۴
- شکل‌ها و حالت‌های تبعیت ۸۴
- الف. تبعیت بر اساس نیاز و مصلحت ۸۴
- ب. تبعیت به دلیل مقهوریت برابر صاحب قدرت ۸۵
- دخالت انگیزه‌های آمر در فرماندهی و حکومت ۸۵
- تلازم «ائتصار» و «ارتسام» در تبعیت ۸۶
- «تبعیت» در قرآن ۸۷
- یک. دعوت همگان به تبعیت از آیین حق ۸۷
- دو. امر به تبعیت از صراط مستقیم ۸۸
۵. واژه «استیذان» ۸۹
- معنای «استیذان» ۸۹
- «استیذان» در قرآن ۹۰
- ضرورت کسب اجازه از پیامبر ﷺ در کارهای اجتماعی ۹۰
- معنای سفارش پیامبر ﷺ در اهتمام به امر مسلمانان ۹۲
- تفاوت مردم‌سالاری دینی و غربی ۹۲
- معنای جمهوریت و اسلامیت «جمهوری اسلامی» ۹۳
- امت در اندیشه دانشمندان اسلامی ۹۶

فصل یوم: قدرت، ساطه و حاکمیت نامشروع در بیان قرآن ۱۰۱

۱. طاغوت بودن هر قدرت و حاکمیت نامشروع ۱۰۳
- یک. رد حاکمیت طاغوت و قبول حاکمیت پیامبر ﷺ نشانه ایمان ۱۰۳
- منافقان و منع مردم از مراجعه به حکم الله ۱۰۶
- قدرت‌طلبی مهمترین عامل انحراف از خط حاکمیت الله ۱۰۶
- پذیرش حاکمیت پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ معیار ایمان واقعی ۱۰۸

- دو. تلازم کفر یا قرار گرفتن تحت ولایت طاغوت ۱۱۰
- نورانیت حاکمیت الله و ظلمت حاکمیت طاغوت ۱۱۲
- سه. لعن اهل کتاب به دلیل پذیرش حاکمیت طاغوت ۱۱۵
- چهار. مؤمنان به طاغوت، بدترین انسان‌ها ۱۱۶
- پنج. اجتناب از طاغوت، هدف ارسال انبیا علیهم‌السلام ۱۱۷
- شش. اجتناب از طاغوت، مقدمه بازگشت به سوی خدا ۱۱۷
- روایت امام صادق علیه‌السلام و تشکیل حکومت در زمان غیبت ۱۱۸
- حقانیت دعوت به معصوم علیه‌السلام در تمام زمان‌ها ۱۲۰
۲. بطلان هر چه غیر خداست ۱۲۱
۳. نابودی اعمال، عاقبت تبعیت از غیر خدا ۱۲۳
۴. جاهلی بودن حاکمیت غیر خدا ۱۲۴
- گفتمان‌های تبعیت حاکم از مردم ۱۲۸
- اول. گفتمان این همانی ۱۲۸
- دوم. گفتمان تقابل ۱۲۸
- سوم. گفتمان التقاط ۱۲۹
- مردم‌سالاری دینی یا دین‌سالاری مردمی ۱۳۰
- مسئول بودن نسبت اجرای احکام الهی ۱۳۱
- هشدار نسبت به تعطیلی احکام الهی ۱۳۲
- اقسام فتنه برای تعطیلی احکام الهی ۱۳۳
- اول. فتنه خارجی ۱۳۳
- دوم. فتنه داخلی ۱۳۳
- مفتون شدن شخصیت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نه شخص وی ۱۳۴
- کیفر دنیوی نتیجه روی گردانی از حاکمیت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ۱۳۵
- منفی بودن قدرت طلبی در اندیشه اسلامی ۱۳۶
۵. منفی بودن تبعیت از اولیاء غیر الهی ۱۳۹

- ۱۴۰ انحصاری بودن ولایت برای الله
- ۱۴۲ ۶. کفر بودن پندار ولایت برای غیر الله
- ۱۴۲ ۷. بی‌بنیانی نظام مبتنی بر ولایت غیر خدا

فصل چهارم: فرمان‌بری و اطاعت نامشروع در بیان قرآن

- ۱۴۵ ۱. پذیرش ولایت شیطان و خسران مبین
- ۱۴۹ ۲. مردود بودن ولایت شیطان و ذریه و یاورانش
- ۱۴۹ ۳. ممنوعیت شرکت دادن غیر مؤمنان در نظام حاکمیت الله
- ۱۵۱ ۴. نهی از قرار دادن کفار در چیش‌های اجتماعی
- ۱۵۲ ۵. نفی ابدی راه نداشتن کافران بر مؤمنان
- ۱۵۴ ۶. قبول ولایت کافران نشانه نفاق
- ۱۵۶ ۷. تصمیم مردم و تنفیذ صاحب ولایت
- ۱۵۷ ۸. اتکا به ظالم، مقدمه ابتلا به عذاب

بخش دوم: مظاهر اجرایی حکومت امر منظر قرآن

- ۱۵۹ مقدمه
- ۱۶۱ علل اجرای حاکمیت خداوند توسط مظاهر اجرایی
- ۱۶۲ یک. عدم امکان اجرای مستقیم حاکمیت الله در زمین
- ۱۶۲ دو. عدم سنخیت خدا و بشر

فصل اول: امکان مظهریت بشر برای حاکمیت امر در بیان قرآن

- ۱۶۵ ۱. واژه اطاعت
- ۱۶۷ یک. تساوی اطاعت از رسول ﷺ با اطاعت از خدا
- ۱۶۸ دو. وحدت جنس اطاعت از خدا و اطاعت از رسول ﷺ

۱۶۹	۲. واژه تبعیت
۱۶۹	تبعیت از انبیاء علیهم السلام نشانه محبت الهی
۱۷۰	۳. واژه ولایت
۱۷۰	یک. انحصار ولایت در خدا و رسول و اهل بیت علیهم السلام
۱۷۱	دو. ولایت برتر رسول خدا صلی الله علیه و آله بر اهل ایمان

فصل دوم: وقوع مظهریت بشر برای حاکمیت الله در بیان قرآن

۱۷۳	۱. مُلک عظیم الهی آل ابراهیم علیهم السلام
۱۷۵	۲. حاکمیت طالوت، داود و سلیمان علیهم السلام
۱۷۵	۳. موهبت الهی مُلک به حضرت یوسف علیه السلام
۱۷۶	۴. انتخاب الهی طالوت به پادشاهی بنی اسرائیل
۱۷۷	۵. حضرت داود علیه السلام و مقام ملوکیت و خلیفه اللهی
۱۷۸	نتیجه بحث
۱۷۸	نکته ۱. دلیل تأکید بر شخصیت بشری انبیاء علیهم السلام
۱۷۹	نکته ۲. ضروری بودن اعطای خصوصیات به پیامبران
۱۸۰	

فصل سوم: بررسی چند پرسش درباره مظاهر اجرایی حاکمیت الله

۱۸۱	۱. مظهریت حاکمیت خدا و حصر آن در تعیین الهی
۱۸۳	نفی حاکمیت از غیر مظاهر خداوندی در بیان قرآن
۱۸۳	۲. ملاک و معیار پذیرش مظهر حاکمیت الله
۱۸۵	یک. جعل خدا
۱۸۵	ساختاری بودن جایگاه امامت نه انتخاب و انتصاب
۱۸۷	ساختاری بودن امامت، لازم وحی خدا به او
۱۸۸	دو. هدایت‌گری مردم
۱۹۰	

- ۱۹۱ ۳. اعمال حاکمیت مظاهر اجرایی و حق حاکمیت الله
- ۱۹۳ بطلان عقیده مدافعان اندیشه لیبرال دموکراسی
- ۱۹۸ تفاوت اجرای حاکمیت با انتقال حق حاکمیت

- ۱۹۹ بخش سوم: عناصر حکومت و دولت از منظر قرآن
- ۲۰۱ مقدمه

فصل اول: «قدرت» از زار اجرای حاکمیت در بیان قرآن

- ۲۰۳ ۱. جایگاه قدرت در حوزه مدیریت
- ۲۰۶ یک. توانایی فکری و جسمی
- ۲۰۶ دو. حکمت و مدیریت همزیستی اجتماعی
- ۲۰۹ ۲. جایگاه قدرت در حوزه اجرای قانون
- ۲۱۰ یک. مأموریت حضرت موسی علیه السلام در اجرای قدرتمندانه قانون
- ۲۱۱ دو. نیل به تقوا نتیجه اجرای قدرتمندانه قانون
- ۲۱۱ ۳. جایگاه قدرت در حوزه تقابل با متجاوزان
- ۲۱۲ یک. قدرت الهی موسی و هارون علیهما السلام برای غلبه بر دشمنان
- ۲۱۲ دو. قطعی بودن پیروزی مظاهر حاکمیت الله بر دشمنان
- ۲۱۳ سه. نصرت الهی و غلبه قطعی جندالله
- ۲۱۴ چهار. تأیید پروردگار متعالی عامل قدرتمندی اهل ایمان
- ۲۱۴ جایگاه قدرت در نظام‌های غیر وحیانی و طاغوتی
- ۲۱۵

فصل دوم: «قلمرو» بستر استقرار حاکمیت در بیان قرآن

- ۲۱۷ ۱. ضرورت وجود قلمرو در نظام حکومتی
- ۲۲۰ یک. جواز اسیر گرفتن پیامبر صلی الله علیه و آله تنها پس از تثبیت قلمرو
- ۲۲۰

۲۲۲	دو. وعده الهی هلاکت ظالمان و تثبیت قلمرو اهل ایمان
۲۲۳	معنای بازگشت انبیا علیهم السلام به ملت کفر
۲۲۴	سه. وحشت فرعونیان از اضمحلال قلمرو حکومتشان
۲۲۵	چهار. وعده استقرار حاکمیت موسی علیه السلام در زمین
۲۲۶	پنج. اراده خدا در تثبیت قلمرو بنی اسرائیل
۲۲۷	۲. تحقق قلمرو جهانی حاکمیت اسلام در دولت کریمه امام عصر علیه السلام
۲۲۷	یک. قلمرو زمین، میراث پندگان صالح خداوند
۲۳۰	دو. اختصاص قلمرو زمین برای مستضعفان
۲۳۱	سه. سنت الهی استخلاف اهل ایمان در زمین

فصل سوم: «جمعیت» موضوع اعمال حاکمیت در بیان قرآن

۲۳۵	۱. ماهیت جامعه دینی از منظر وحی
۲۳۷	انگیزه انسان‌ها از اجتماع، مبین ماهیت جامعه
۲۳۸	حرکت در مسیر کمال، انگیزه موحدان از اجتماع
۲۴۰	جامعه دینی، بستر حرکت هدفمند به سوی کمال
۲۴۱	۲. ویژگی‌های جامعه مطلوب قرآنی
۲۴۳	یک. امت وسط: توجه به دنیا برای وصول به آخرت
۲۴۴	مقصود از امت وسط بودن جامعه اسلامی
۲۴۹	ارتباط قبله با امت وسط بودن جامعه اسلامی
۲۵۴	علم الهی در تغییر قبله و بازشناسی افراد مختلف امت
۲۵۶	تغییر قبله و علت خشنودی پیامبر صلی الله علیه و آله
۲۵۸	دو. امت مسلم: توجه تام به عبادت و عبودیت خدا
۲۵۹	اسلام مورد تقاضای حضرت ابراهیم و اسماعیل علیهم السلام
۲۶۰	معنای عبد و مراحل سیر الی الله در عرفان
۲۶۱	دعای حضرت ابراهیم علیه السلام و تحصیلی بودن عبودیت
۲۶۴	

۲۶۵	چرایی درخواست جداگانه اسلام برای ذریه
۲۶۷	سه. امت برتر: عمل به فریضه امر به معروف و نهی از منکر
۲۶۹	امر به معروف و نهی از منکر وظیفه دولت و مردم
۲۷۲	چهار. امت قائم التزام اعتقادی و عملی به دستورات دین
۲۷۳	تهجد در سیره عملی اولیاء الله ﷺ
۲۷۳	ارتباط امت قائم و اهل کتاب
۲۷۷	پنج. امت مقتصد: اعتدال و میانه‌روی در دینداری

۲۷۹	بخش چهارم: فرایند تحقق دولت در زندگی اجتماعی امر منظر قرآن
۲۸۱	مقدمه

۲۸۳	فصل اول: عهد الهی عامل تحقق دولت دینی در بیان قرآن
۲۸۵	۱. عهد الهی بر عبادت نکردن شیطان و عبودیت خدا
۲۸۶	۲. امر به وفای به عهد و نهی از پیمان‌شکنی
۲۸۷	رؤوس اصلی تحقق سعادت در جامعه اسلامی
۲۸۸	یک. عدالت و اعطای تمام حقوق بر اساس شایستگی‌ها
۲۸۹	دو. لزوم تحقق احسان در کنار عدل
۲۸۹	سه. انقیاد برابر ولایت اهل بیت ﷺ
۲۹۲	توقف عناصر ضامن سعادت بر وفای به عهد
۲۹۵	۳. مؤمنان ثابت‌قدم بر عهد الهی تا مرز جان‌فشانی
۲۹۷	۴. مسلمانان سست‌ایمان و نقض عهد الهی
۲۹۹	۵. میثاق الهی با بندگان، ضمانت اجرای عهد الهی
۲۹۹	فراموشی عهد الهی بر اثر طغیان غرائز نفسانی
۳۰۲	نمونه‌ای از پافشاری پیامبر اکرم ﷺ بر میثاق الهی
۳۰۴	راهبردی کلیدی در عرصه سیاست خارجی
۳۰۵	هدف اخذ میثاق از انبیاء الهی ﷺ و محتوای آن

فصل دوم: بیعت نادر ظاهری محمدالحی در بیان قرآن	۳۰۷
۱. بیعت با رسول خدا ﷺ و عهد بستن با خدا	۳۰۹
۲. بیعت‌های صحیح تاریخ اسلام	۳۱۰
۳. بررسی نظرات مختلف درباره ماهیت بیعت	۳۱۱
یک. بیعت موجد و مولد ولایت و حاکمیت	۳۱۱
دو. بیعت منجز ولایت نه موجد آن	۳۱۵
شرک بودن اعتقاد به دو مبدأ برای مشروعیت ولایت	۳۲۰
سه. بالفعل بودن ولایت ولی و پذیرش مردم با بیعت	۳۲۱
عرضه وسیع و نامحدود ولایت ولی امر	۳۲۴
بیعت منجز تکلیف نه منجز ولایت	۳۲۷
بیعت در دوران غیبت و توقیع امام زمان ع	۳۲۸
الف. سند توقیع	۳۲۹
ب. دلالت توقیع	۳۳۰
ج. فقیهان، راویان احادیث توقیع	۳۳۱
د. تفاوت بیعت با معصوم ع و بیعت با فقیه	۳۳۱
فهرست منابع	۳۳۳

سخن مؤلف:

توسعه اسلام‌گرایی در دنیای امروز تکلیف ما را در نشر معارف دینی سنگین‌تر کرده است. روشن‌اندیشان جهان در مرحله اول گرایش به اسلام متوجه قرآن می‌شوند؛ باید در خط راهبردی نشر معارف دینی در تبیین آموزه‌های قرآنی بکوشیم تا از این نسخه جامع انسان‌زیستی در هر زمان و مکان نسبت به تأمین نیازهای مدیریتی جوامع مختلف پرده‌برداری کنیم که مردم در عرصه‌های مختلف اقتصادی و سیاسی و فرهنگی زندگی خود باید از قرآن استفاده کنند.

دنیای غرب بیش از دو قرن است که اندیشه سیاسی مدرنیته را هم در شکل لیبرال دموکراسی و هم در شکل سوسیالیستی تجربه کرده است. نتیجه اجرایی این اندیشه‌ها در مدیریت سیاسی جهان، کشتارهای بی‌رحمانه جنگ‌های جهانی اول و دوم، استعمارگری‌های ستمگرانه و مستبدانه بعد از جنگ جهانی دوم را پدید آورده، سفاکی‌های خونخوارانه و حرکت‌های ددمشانه تروریسم دولتی در چهره نظام ناپاک صهیونیستی اسرائیل، خونخواری‌های تروریسم مزدور آمریکایی امثال القاعده و منافقین نمونه‌ای است از مدیریت سیاسی مدرن که به مراتب مخرب‌تر از مدیریت‌های فئاتیکی ارسیتوکراسی قرون وسطایی است.

امروز دنیای بشریت تشنه یک دکترین جامع سیاسی است که جهان به گونه‌ای بی‌نظیر به اسلام گرایش پیدا کرده است. جهان به سراغ اندیشه سیاسی اسلام می‌رود.

اندیشه سیاسی به نام اسلام‌نما اما برگرفته از تجربیات سیاسی نظام‌های حکومتی که بنام خلافت برگرده مردم مسلط شده بودند یا اندیشه‌های برخاسته از نظریات شخصی و استنباطات برخی نوایغ و اندیشمندان مسلمان نمی‌تواند به عنوان اندیشه سیاسی اسلام معرفی شود.

ما معتقدیم اسلام دینی نازل شده از طرف خداوند به وسیله وحی بر نبی مکرم اسلام است. از این‌رو هر اندیشه‌ای را که در هر حوزه و حوزه سیاست نیز که به اسلام نسبت می‌دهیم باید مستند به وحی باشد. چرایی نسبت آن به اسلام درست نیست. در این نوشتار موجود براساس سرفصل‌های بخش اندیشه در علوم سیاسی با تحلیل و برداشت‌های مستند از آیات شریفه قرآن به تبیین اندیشه سیاسی اسلام پرداخته شده است.

سابقه این مطلب تحت عنوان آیات الاحکام سیاسی در کلاس‌های رشته علوم سیاسی دانشگاه امام صادق علیه السلام به وسیله حقیر مورد بحث واقع شده است. اخیراً در حوزه علمیه خراسان که با حکم مدیریت عالی حوزه حضرت آیت‌الله... واعظ طبسی استاد تفسیر تشکیل شد در برنامه‌ریزی درس تفسیر برای طلاب خارج فقه و اصول درس تفسیر تخصصی موضوعی در نظر گرفته شد و حوزه‌های تدریس تفسیر در موضوعات آیات الاحکام فقهی، اخلاق، کلام و عقاید و از جمله حوزه تدریس تفسیر آیات سیاسی قرآنی در نظر گرفته شد. در خدمت طلاب محترم متصدی این بحث شدم و با گزینش آیات مربوط به سرفصل‌های مربوطه و تفسیر آنها این برنامه چند سال است که ادامه دارد.

گفتنی است که چون اثر مدونی در این زمینه در دسترس نبود از رساله دکترای برادر دانشمندم جناب آقای دکتر سعید جلیلی که از شخصیت‌های برجسته سیاسی نظام هستند تحت عنوان «بنیاد اندیشه سیاسی اسلام در قرآن» از نظر تعیین سرفصل‌ها و گزینش بعضی آیات استفاده شد.

رساله مزبور در دانشگاه امام صادق علیه السلام به وسیله ایشان با راهنمایی حقیر و مشاوره بعضی از اساتید نامی رشته علوم سیاسی تدوین شده است.

نوارهای مباحثی که مورد تدریس قرار گرفته توسط جناب آقای دکتر اسماعیل زاده و تیمی فعال از دوستانشان پیاده و تنظیم و تدوین گردید.
از همه عزیزان که در این جهت مساعی جمیله مبذول داشته‌اند تشکر می‌کنم و امیدوارم این اثر مورد بهره‌برداری فضلا و روشن‌اندیشان قرآن‌پژوه قرار گیرد.

پائیز ۱۳۹۱

سید محمد احمد
امام جمعه مشهد مقدس